

Oponentský posudek
na doktorskou disertaci
paní Mgr. Karolíny Annis
„Podnikatel jako vizionář a aktér nového sociálního systému na příkladu
Tomáše a Jana Antonína Baťových“,
FHS UK, Praha 2021, rkp. 185 stran.

Předložená doktorská disertace paní Mgr. Karolíny Annis „Podnikatel jako vizionář a aktér nového sociálního systému na příkladu Tomáše a Jana Antonína Baťových“ se zabývá významnou otázkou, která se objevila téměř současně s industrializací, tedy vizí a realizace péče o zaměstnance ze strany zaměstnavatele.

Ocenění zasluhuje samotné téma, koncentrace na osobnost podnikatele a jeho sociální vize. Vysoko lze hodnotit, že autorka využila nepublikovaných archivních dokumentů ze SOkA Zlín, publikovaných dokumentů a dobové i současné odborné literatury. Další přínos můžeme vidět ve zprostředkovatelské funkci českému čtenáři v případě zahraniční (zejm. americké) literatury o amerických podnikatelích. Práci kromě úvodu, závěru a seznamu prostudovaných pramenů a literatury tvoří de facto dvě velké části stránkově zhruba stejného rozsahu – část věnovaná americkým podnikatelům (M. S. Hershey, H. Ford) a část zaměřená na Tomáše Baťu a Jana Antonína Baťu.

Podle práce bylo cílem „zjistit, jak se studovaní podnikatelé snaží ovlivnit komunitu svých zaměstnanců a podnikových měst, a zda a jakými způsoby se snaží ovlivnit širší společnost, například prostřednictvím politiky, filantropické činnosti či podpory vzdělávání. Cílem je identifikovat a zhodnotit způsoby, jakými společnost ovlivňují, jejich vize a ideje, které chtějí prosadit, a jejich motivaci. Záměrem práce je dále prostřednictvím komparace představit různé typy angažovaného podnikatele“. (s. 7) Tento záměr se autorce podařilo podle oponenta naplnit nehledě na níže uvedené připomínky.

Struktura práce je sice logická, ale bylo by vhodné uvádět i desetinné číslování u hlavních kapitol, nikoliv jen názvy kapitol a subkapitol. Méněstránkové subkapitoly by bylo naopak vhodné ze seznamu vypustit a ponechat jen jako předěl v textu. Práce přináší některé dílčí nové informace, jak z amerického, tak i československého prostředí meziválečného

období. Mezi silné stránky disertace patří téma, zpracování, využití dobové a současné literatury a archivních pramenů.

K práci mám několik připomínek, věcných i formálních. Rozhodně nelze psát o Tomáši Baťovi a Janu Antonínovi jako o bratřích, neboť se jedná o nevlastní bratry, na což v práci není poukázáno. Nejedná se také, jak by z výkladu vyplývalo, o rodinnou firmu „bratří“ Baťových. Nezaložili firmu, ani ji oba společně nevedli. Až v roce 1931 se J. A. Baťa dostal do správní rady firmy. V roce 1932 nebyl totiž syn T. Bati – Tomáš tehdy ještě plnoletý. Oba nevlastní bratři byli velmi různí, což se týkalo jejich podnikatelské a vizionářské skutečnosti. Zatímco zakladatel a jediný akciový vlastník byl Tomáš Baťa, který skutečně „vládl“ koncernu, který vybudoval, v případě Jana Antonína se jednalo o sice nominálního vlastníka, avšak reálně opírajícího se o ředitelskou radu, tedy zcela o jinou pozici a rozhodování než tomu bylo do roku 1932. V řadě případů také Jan Antonín vlastně dobudoval dílo svého předchůdce a ředitelská rada jej nejraději zaměstnávala mimo území Československa a posléze i mimo protektorát. Není náhodné, že se po druhé světové válce syn T. Bati Tomáš Baťa jr. soudil dlouhá desetiletí právě s J. A. Baťou a jeho příbuznými, tedy kanadská větev rodiny s jihoamerickou.

Termín „podnikové“ město není příliš vhodný, ani v české historiografii zaužívaný; lépe „průmyslové“ město. Ostatně v případě Zlína se nejednalo o město na zelené louce, ale rozšíření stávajícího. To by platilo např. pro Sezimovo Ústí II., které opravdu zcela nově vzniklo na „zeleném drnu“. V případě Plzně také nepoužíváme termín podnikové, ale průmyslové město. Autorka si nenechává dostatečný a kritický odstup při líčení záměrů T. Bati a J. A. Bati a konfrontuje ho jen částečně s realitou. Rozhodně ne každý se, přes formální deklarace, mohl stát u Bati ředitelem. Tam platila jiná pravidla. Ostatně akciová společnost byla jen nominálně akciovou. Do nejvyššího vedení se nemohl dostat nikdo kromě rodinných vazeb či ze společenských vazeb a významu. K otázce rovnosti žen a mužů lze ještě doplnit, že jakmile se žena vdala, opouštěla závod, aby se věnovala rodině.

O tom, že se poněkud rozcházel vize a realita ve zlínském podniku, svědčí opomíjený pramen, totiž zpráva JUDr. J. J. Rückla ze dne 5. července 1930 pro prezidenta Masaryka (NA, fond J. J. Rückl, kart. 13). Na šesti stránkách J. J. Rückl, majitel skláren a absolvent několika evropských univerzit, zejména pak specialista řízení podniků (racionalizaci) ve Francii, činný v katolickém hnutí (papežský komoří), na přání prezidenta Masaryka popsal fungování baťových závodů dosti kriticky. Jeho zpráva tak není psána nikterak z levicového hlediska, ale pro Baťu nebyla příliš příznivá a není divu, že s ním T. Baťa poté až do své tragické smrti nepromluvil. (Poprvé zmiňuje D. Jančík, „Diplomat z hotelu Alcron“, V ulicích paláců –

v ulicích měst, Praha 2007, s. 211.) Rückl ocenil organizační schopnosti T. Bati, jeho houževnatost. Viděl i slabiny: účast dělnictva na zisku se netýká všech (maximálně jen 50 % dělníků), přílišná složitost a variabilita mzdového systému, kalkulace, že všichni dělníci jsou obdařeni vynikajícími schopnostmi, což není ani možné ani reálné, velká fluktuace (20–30 %) všeho dělnictva, neexistence reálné dělnické organizace (zcela formální závodní rada), baťovy domky nemají kanalizaci, ale jen septiky. Pokud by doktorandka chtěla publikovat tuto práci, za což by se oponent velmi přimlouval, nutno tento kritický pohled zakomponovat. Na druhou stranu je pravda, že Baťovy podniky byly brány jako výkladní skříň řešení dělnické otázky. Takže, když přijela sovětská delegace v roce 1935 do Československa, navštívila Zlín, aby bylo vidět, jak si dělníci u nás žijí. Pomímám zde až příliš nadstandardní vztahy T. Bati s „krajanem“ T. G. Masarykem a vůbec finančními a dalšími úřady. Ještě lze doplnit, že si Baťa sice nepůjčoval od bank, ale půjčoval si přímo od svých zaměstnanců. Za zmínku stojí připomenout, že se přes kritiku ze strany levicových kritiků Baťova systému počítalo po druhé světové válce se zavedením Baťova systému řízení (jako soustava podnikového hospodářství). Tento záměr nebyl naplněn a byl nahrazen sovětským chozrasčotem.

Jinak obsáhlou literaturu by bylo ještě vhodné doplnit o „Tomáš Baťa. Doba a společnost“, Brno 2007 či „Baťa. Ze Zlína do světa. Příběh Tomáše Bati“, Zlín 2004. Seznam pramenů a literatury je poněkud zmatečně rozříděn, zejm. co se týče členění na nepublikované a publikované prameny (tam by patřily i vzpomínky).

Z formálních připomínek bych uvedl, že není vhodná ich-forma, lépe než Amerika, tak USA, lépe než zlínský archiv tak SOkA Zlín. V případě uvozovek je nutno mít na paměti, interpunkce je rozdílná v případě citátů vložených do věty či samostatně stojících. Poznámkový aparát by bylo vhodné také ještě dopracovat.

Uvedené připomínky nikterak nesnižují vysokou úroveň zpracování dané problematiky a mají autorce pomoci pokračovat v této oblasti.

Předložená doktorská disertace podle oponentova názoru splňuje obsahové i formální požadavky na kvalifikační práce a plně ji doporučuji k obhajobě.

Praha, 9. srpna 2021

prof. PhDr. Ivan Jakubec, CSc.

FF UK